

HISTÒRIA DE CATALUNYA

Tema IV: Edat mitja. La Fi d'un imperi

Dijous, 28 d'octubre 2010

Des de mitjans del segle III, les pressions de les tribus bàrbares, dels sassànides perses i les tribus berbers del nord Africà, van en augment. Diversos factors expliquen aquesta pressió, i no es la menys important els canvis climàtics que tenen lloc, de forma pausada, en aquests primers segles de l'era cristiana: la temperatura global augmenta, el desert saharià avança convertint en sorrals el que havien estat extenses praderies obligant a llurs pobladors a envair amb llurs ramats els camps de conreu, especialment blat i civada, que proveïen a Roma. L'augment de la població de les tribus germàniques afavorida per la millora del clima i l'afany de gaudir d'una civilització més avançada, unit als problemes interns de l'imperi, perdut ja el sentiment de grandesa i de poder, després de les incursions del segle III, preveïen ja una davallada del poder romà que solament l'energia d'alguns emperadors (Dioclecià, Julià, Teodosi), pogué ajornar. A la mort d'aquest darrer, l'imperi d'occident encara subsistiria a prop d'un segle, estava ja, ferit de mort.

Diferent fou el cas de l'imperi a l'orient. Aquest mon oriental, més cohesionat i urbanitzat, que mantenia les millors i més disciplinades tropes, subsistí encara un miler d'anys: fou l'imperi bizantí, on l'element grec, al llarg del temps, s'imposaria pel damunt del llatí.

Decadència de Roma. Causes

Mai s'han posat d'acord els historiadors sobre les causes, cadascú les interpreta segons la seva òptica. En realitat, no hi ha una sola causa, son un conjunt que, si s'haguessin produït de forma individual no hauria esdevingut el col·lapse de l'imperi d'occident.

En el segle III hagueren períodes d'anarquia en que els cops d'estat militars i civils proliferaren i en trenta anys, hagueren 24 emperadors repartits en les diverses províncies. Cada cos d'exèrcit i la poderosa guàrdia pretoriana, imposaven llurs comandants i donava lloc a sagnants conflictes. Això provocà el debilitament militar i econòmic, amb contínues devaluacions monetàries car a més de les despeses de les campanyes havia que recompensar als vencedors. Solament en el segle IV amb els emperadors mencionats, es pogué reconduir la situació.

L'inseguretad creada havia convertit els gran latifundistes en veritables senyors feudals. El creixent poder que assoliren al segle V presenta ja les característiques típiques de l'alta edat Mitja: els petits propietaris cerquen la protecció dels grans, convertint-se en els seus clients, els jornalers passen a ser colons, subjectes a la terra, de on no podran lliurar-se si no compensen al propietari, l'ordre social s'estratifica, l'estat passa a ser intervencionista pel damunt de la llibertat personal, els càrrecs, oficis i treballs seran hereditaris, la manca de mà d'obra agrícola fa que els presoners de guerra, els delinqüents i insolvents, ja no passin a ser esclaus, sinó colons, car la davallada demogràfica és tan gran, que la mà d'obra escasseja. També l'exèrcit es veu afectat: ja no es fan lleves forçoses i la gent de les ciutats, que rep gratuïtament subsidis de pa, blat, oli i vi i que gaudeix dels espectacles del circ, rebutja tot el que sigui esforç i sacrifici. Llavors, l'exèrcit cau en la paradoxa de confiar als bàrbars més o menys romanitzats, la defensa de les fronteres contra els seus germans de raça.

L'historiografia cristiana presenta aquest fet com un càstig de Déu per la corrupció de costums del mon romà. Oblida però que durant cent cinquanta anys l'imperi s'havia cristianitzat i l'església havia assolit un gran poder que es reflectia en tots els ordres de la societat, com havia estat la supressió dels Jocs Olímpics, el tancament dels temples pagans i llur conversió en esglésies cristianes i la persecució de qualsevol activitat o proselitisme d'altres religions o fins i tot de confessions cristianes no ortodoxes.

Influí i molt, l'anarquia que periòdicament es produïa per manca d'una fórmula per garantir la successió al tron imperial. Els intents de Dioclecià no reeixiren. Quan Teodosi I repartí l'imperi als seus fills, Arcadi a l'orient i Honori a l'occident, era conscient que llur extensió i els perills que els

envoltava feia necessari aquesta partició, a més de la larvada rivalitat de Roma amb Constantinopla àdhuc en el terreny religiós. L'ascens d'alts funcionaris, la rivalitat dels consellers, les intrigues familiars, foragitaren als més capacitats i promocionaren els aduladors sense talent. L'enduriment de la pressió fiscal als petits propietaris, artesans i comerciants ocasionà l'allunyament de la classe mitjana de l'imperi.

Des de el punt de vista social, s'havien agreujat les diferències entre els grans potentats i la gent del comú, que fregava la mendicitat. Per això el poble menut no fou cap esforç per lluitar contra les invasions. Una darrera teoria apunta a un debilitament general a causa d'una davallada demogràfica important, causat per una banda per epidèmies provocades per l'irrupció de pobles tan diversos i també pel costum generalitzat de l'ús de sals de plom per endolcir el vi i altres productes alimentaris, així com xarxes de distribució d'aigua a base de canonades de plom i que hauria produït un elevat grau de saturnisme. Tot plegat, unit a l'irrupció dels pobles procedents de les estepes de l'Àsia central (els huns), rebutjats per l'imperi xinès, empenyé als grups germànics aposentat a les fronteres del nord i est a entrar a les terres de l'imperi a la recerca de protecció. Era palès que no volien acabar amb l'imperi, sinó emparar-se en ell. Fet i fet però, l'any 476 desapareix el darrer emperador d'occident, Rómul August i aquesta part resa orfe d'un poder central ja inexistent. Llavors, cada grup intentarà organitzar-se seguint amb més o menys èxit el model romà precedent.

Invasions germàniques. Els visigots, aliats de Roma.

De entre els grups germànics els gots que havien davallat des de Escandinava, aposentats des de feia temps en terres danubianes, conviuen i molt aviat, formacions senceres foren incorporades a l'exèrcit romà, primer com a tropes auxiliars i aviat però, com a tropes regulars. Es fraccionaren en dos grups: els ostrogots a l'est, que anirien cap a Itàlia i els visigots a l'oest, a les Galies. Quan els anys 410-411 els sueus, vàndals i alans envaeixen Hispania, l'emperador Honori encarrega als visigots expulsar als invasors. Sota el comandament d'Ataülf, casat amb Gala Plàcidia, germana de l'emperador, entren per Catalunya i s'instal·len a Barcino, on el 415, Ataülf és assassinat. Llurs successors combaten amb èxit als vàndals i alans, els sueus però, resistiran encara molts anys a la Lusitania i Galícia.

Desaparegut l'imperi d'occident, els visigots que eren una minoria en el món hispanoromà, els hi cal governar i promulgaren un nou codi legal, "el codi d'Euric", exclusiu pels visigots en el que les tendències germàniques s'accentuen i es discrimina el món romà amb la prohibició dels matrimonis mixtos. Malgrat tot, els visigots posen un cert ordre, contenint els sueus i reprimint les bandes dels bagaudes, conservant la major part de les institucions administratives i territorials romanes.

Els el 418, Barcino fou la capital visigoda. Aquell any es traslladà a Tolosa de Llenguadoc, car els dominis s'estenien fins al riu Lòria. Havia un greu problema que minava la cohesió entre visigots i hispanoromans: els visigots eren arrians i els darrers catòlics. Això, quan els francs que dominaven el nord de la Galia es convertiren al catolicisme sota el regnat de Clovis, cohesionen el territori i es guanyen la simpatia de la població autòctona. L'ofensiva franca obté la victòria de Vouillé el 507 i la presa de Bordeus i Tolosa. La capital es trasllada a Narbona i més tard a Toledo, que esdevindrà la capital fins a l'esfondrament visigot.

L'arrianisme. Enfrontaments Tàrraco-Toletum, disputes religioses. El fet religiós aprofundí cada cop més la divisió entre els autòctons i els nous vinguts. El 568 Leovigild vol unificar sota l'arrianisme tota la península. Lluita amb èxit contra els sueus, càntabres i vascons i nomena al seu fill Hermenegild governador de la Bètica (579). En 580 es rebel·la aliant-se amb els bizantins que ocupen el sud peninsular i les Balears. Hermenegild troba ajuda a la Tarraconensis i Septimània, malgrat tot Leovigild sufoca la rebel·lió i ordena l'execució del seu fill que tindrà lloc a Tarragona el 585.

L'any 586 puja al tron Recared, casat amb una princesa catòlica i el 589, en el III Concili de Toledo es proclama el catolicisme com la religió oficial del regne i s'inicia la persecució del culte

arrià, que a la llarga, portarà greus conseqüències. Aquesta unió religiosa no acaba amb les dissensions entre el poder central i la perifèria de la Tarraconensis i la Septimània, iniciant-se un període de revoltes contra el centralisme Toledà, ja en clau territorial. El comte de Nimes es revolta i aquests territoris s'adhereixen tot seguit, mentre el rei Vamba, enfeinat en lluita contra els vascons, envia una força amb el general Paulus; aquest, arribat a Girona, es proclama rei de l'orient peninsular (673). Aquesta revolta fracassa, car Vamba, fent la pau amb els vascons, els incorpora a les seves tropes i entra per la banda de Lleida, sotmetent, una darrera de l'altra, les ciutats catalanes i occitanes. A Toledo estant, l'arquebisbe Sant Julià, llança llurs invectives (*Insultatio in Tyranidem Galliae*), tot un precursor de Quevedo o Rodriguez Losantos:

¿On és la llibertat de què ans d'hora, independentment, amb erecta arrogància de supèrbia et gloriejaves? ¿On les veus enrogallades amb què detractaves els espanyols d'ésser més tous que les teves dones? ¿On els gestos, on l'orgull de les testes amb què rebutjaves la companyia dels espanyols? ¿On la distesa amplitud de la teva boca amb què exageraves riqueses sovint incertes? A continuació els insults salten sense aturador.

El 702 puja al tron Vitiza, és un rei contemporitzador, els enemics l'acusen de debilitat de caràcter, perquè vol incorporar als arrians en el govern. A la seva mort, la Tarraconensis i la Septimània es decanten pel seu fill Aquila, mentre la noblesa peninsular proclama rei a Roderic, duc de la Bètica. El regne independent d'Aquila reeixí i durant uns deu anys (710-720), es constitueix en regne independent de Toledo.

Els musulmans. ¿Hagué invasió a la península ibèrica?

A l'any 641 els musulmans es fan amb el poder a Egipte. Una expansió fulgurant en el temps que no s'explica només per la força de les armes ans per la conversió del gruix de la població que, sense oposar resistència, abraçà de prèdica dels nous vinguts. Amb la possessió d'Alexandria i llur biblioteca que guardava tot el saber clàssic i científic de l'antiguitat, els musulmans assoliren un nivell cultural molt superior a qualsevol altre existent a l'occident.

També Alexandria esdevenia el centre del culte arrià, una heretgia que feia de pont entre l'islamisme i el cristianisme, la primera prendria a partir d'aquell moment, molts elements de l'arrianisme, la qual cosa facilitaria la conversió d'aquests fidels. Be ens cal creure que a Hispania, un simple decret no eliminà el culte arrià i ho demostren les contínues tensions que des de l'any 589 fins al 711 es produïen en l'estat visigot.

La prèdica musulmana assolí el nord-oest Africà entre el 670 i el 705, difícilment podem parlar d'un territori, el berber, islamitzat. Els visigots conservaven el territori a l'entorn de Ceuta, mentre el governador musulmà d'Àfrica residia a Tànger. El comte Julià, governador d'aquest territori es mostrà partidari dels fills de Vitiza i considerava a Roderic com un usurpador, per això concertà una aliança amb el governador musulmà i contractà un cos d'exèrcit format per 7.000 berbers sota el comandament de Tariq ibn Ziyād per ajudar als partidaris peninsulars. A l'abril de 711 desembarcaren a Tarifa i es feren forts a Gibraltar mentre esperaven l'arribada dels seus aliats. Roderic acudí amb el seu exèrcit i presentà batalla a prop del riu Guadalete (altres fonts diuen que fou a l'estany de la Janda). En entrant en combat, l'arquebisbe de Sevilla Don Oppas i una part de l'exèrcit de Roderic, partidaris dels fills de Vitiza, s'uniren a Tariq i el comte Julià provocant la desfeta visigoda i la mort de Roderic (Juliol del 711).

Encoratjat per l'èxit de llur lloctinent, Musa ibn Nusayr passà a la península amb un exèrcit de 18.000 efectius, davant d'aquest fet, els vitizians restaren apartats del poder, si be Musa els convertí en grans dignataris. El 713 les tropes musulmanes prenen Mèrida i Toledo, estableixen llur capital a Cordova i un any més tard, arriben a la vall de l'Ebre. Molts dels governadors locals pacten amb els nous vinguts conservant llurs càrrecs, religió i costums. A Saragossa estant, el Califa al Walid I, crida a Damasc als dos cabdills, ja enemistats entre si, atenent les queixes dels prohoms peninsular, queixosos per la rapinya a qui sotmeten els territoris, fins i tot la cinquena part del botí que correspon al fisc. Abans de partir cap a Damasc, on ambdós caurien en desgràcia, Musa deixà el

comandament al seu fill Abdelaziz, casat amb Egilona, la viuda de Roderic. Encara que per poc temps, seria el primer emir de la península.

Entre el 718 al 720 la Tarraconensis cau en poder musulmà encara que Aquila continuà nominalment com a governador. L'expansió continuà fins que el 732, els francs, sota el comandament de Carles Martell derroten a Abderraman El Gafequi, emir de Cordova, a Poitiers. En aquest lloc s'inicia llur reculada fins la península.

Imatges projectades:

IV-01 Mausoleu de Teodosi a Ràvena

IV-02 Arc de Barà i Via Augusta

IV-03 Mosaic romà a Girona.

IV-04 Mosaic romà a Girona.

IV-05 Moneda de Zenó (426-491).

IV-06 Els bàrbars a l'imperi romà.

IV-07 Europa el 525 DC.

IV-08 Concessions bàrbars segle V.

IV-09 Hispania visigoda, cap 567 DC.

IV-10 Clovis i els seus fills (481-511).

IV-11 Imatges del breviari d'Alaric

IV-12 Corona de Recesvint.

IV-13 Sivella i arracades visigodes segle VII.

IV-14 Pàgina del "Furs Jutge" de Recesvint.

IV-15 Pàgina del còdex d'Albelda amb els reis visigots.

IV-16 Corona visigoda del tresor de Guarrazar, segle VII.

IV-17 Estret de Gibraltar des de Tarifa. Al fons, Àfrica.

IV-18 Expansió de l'Islam cap el 750 DC.

IV-19 Expansió musulmana per la península ibèrica